

zastupajući naravnu istovjetnost u dostojanstvu osobe. Ova knjiga na tom tragu snažno zastupa stajalište da nam je potrebna kultura u kojoj će različitost i jednakost muškarca i žene biti obogaćenje za društvo koje će stvoriti više prostora u gospodarsko-kulturnom, političkom, ali i teološkom području za specifični doprinos žene.

Knjiga prikazuje ženu s teološkoga, filozofskoga, povijesnoga, socijalnoga, kulturnoga i etičko-religioznoga aspekta, s mnogo empatije za feminističko zalaganje, koje pokušava pobuditi i upozoriti na afirmaciju ženina dostojanstva.

Suzana Vuletić

Zvonko PAŽIN

Liturgijska sakramentologija

– Biblioteka Diacovensia, Katolički bogoslovni fakultet, Đakovo, 2018., 352 str.

Ostvarenje nakane pisanja udžbenika traži velike pretpostavke. Prije svega, udžbenik kvalitetno piše profesor koji ima dugogodišnje iskustvo dinamične interakcije sa studentima tijekom predavanja, ali i osjećaj za ograničeno vrijeme pojedinih lekcija. Uz to svakako ide i umijeće sinteze golemih područja gradiva te sposobnost kritičkoga upozorenja na najvažnija otvorena pitanja i na dominantne perspektive znanstvene grane. Iz toga slijedi da je pretpostavka udžbenika određena životna dob i akademska zrelost. Udžbenik je posebna

književna vrsta koja traži godine istraživanja, promišljanja, predavanja i dijaloga s autoritetima na području koje se obrađuje. Uz to je pisanje udžbenika istodobno i čin poniznosti i hrabrosti koje se očituju u svijesti da nijedan autor ne može sve sam izreći te da sam udžbenik, iako je stupnjevito razvijen i sustavno zaokružen, zapravo ostaje nedovršen ako je polazište novih poticaja, kritičkoga istraživanja i znanstvene rasprave. Zato su udžbenici vrlo važni za akademski svijet, od osnovnih i relevantnih informacija koje u njima nalazimo do prilike za daljnje produbljivanje njegovih sadržaja.

Tim uvodnim mislima otvaramo novi udžbenik Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Đakovu, objavljen uz suglasnost Senata Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Udžbenik nosi naslov *Liturgijska sakramentologija*, a napisao ga je profesor liturgike u Đakovu izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin, koji je i dugogodišnji nositelj kolegija čiji se sadržaji nalaze ukoričeni u ovome djelu.

Udžbenik je podijeljen u osam poglavlja. Sedam poglavlja obrađuje sedam svetih sakramenata Katoličke Crkve i to slijedeći tradicionalni raspored sakramenata, pri čemu je posebna pozornost dana sakramentu euharistije, izvoru i središtu života Crkve. Zadnje, osmo poglavlje, naslovljeno *Dodatak: Blagoslovine*, obrađuje teme: *Blagoslovi, Redovničko zavjetovanje, Red sprovoda i Egzorcizmi – molitve otklinjanja*. Djelo je opremljeno bogatom bibliografijom i popisom korištenih kratica, a lijepo

grafičko oblikovanje, svojstveno Biblioteci *Diacovensia*, doprinosi lakoći njezova čitanja.

U svim poglavljima autor slijedi ujednačenu metodu izlaganja, što je jako važno za udžbenički pristup građi. Tako se uvijek na prvom mjestu donose počeci i povijest pojedinih sakramenata radi upoznavanja kontinuiteta crkvene predaje vezane za sakramentologiju. Tu nalazimo i prikaz antropološke, židovske i starozavjetne *pretpovijesti* kako bi se prikladno uvelo u bogatstvo i jedinstvenost sakramentalnih obreda i njihovih sadržaja. U svim tim prikazima Pažin pokazuje svoje umijeće pravilnoga izbora najvažnijih izvora za pojedine sakramente, od navođenja mjesta u Svetome pismu, preko crkvenih Otačca, učiteljstva Crkve te teološko-liturgijskih autoriteta, kao što su Hipolit Rimski, sv. Justin, razni sakramentari itd. Taj pogled prema prošlosti, odnosno izvorima, Pažin spretno združuje s pogledom na moguće i poželjne pastoralne modele katehetske pripreme i mistagogije. Sve se to odvija pod glavnom tezom i zajedničkim nazivnikom ovoga djela: u bogoslužju sakramenata valja vidjeti na djelu Kristovo spasenjsko djelo koje se ostvaruje *ovdje i sada*, zbog čega se po istom bogoslužju i sama Crkva na jedinstven način ostvaruje kao Kristovo otajstveno tijelo. Također je vrijedno istaknuti autorov vrlo jasan prikaz tzv. crkveno-povijesnih *međaša* u razvoju pojedinih sakramenata koji su u sakramentologiju unijeli nove, nekad i problematične naglaske

s posljedicama za samu samosvijest Crkve.

Uz stručni prikaz tema autor je ovaj udžbenik protkao i uvidima pastoralne naravi, a ta njegova pastoralna osjetljivost zasigurno velikim dijelom proizlazi iz činjenice da je prof. Pažin ujedno i dugogodišnji župnik. Tako u djelu često nailazimo na jezgrovito formuliране uvide o konkretnim suvremenim problemima i dvojabama sakramentologije u životu Crkve (npr. napetost između sakramentalizacije i prenatlaženje katehizacije), ali i autorove ponude odgovora ili barem puteva koji mogu dovesti do prihvatljivih rješenja (npr. model katehetske pripreme roditelja na krštenje djeteta). Autorovim riječima, njegov udžbenik nastoji »donijeti uzoran način slavljenja svakog pojedinog bogoslužja s mogućnostima prilagodbe koju predviđaju same liturgijske knjige, ali i vlastitosti od davnina poznate i priznate u našim krajevima« (338.). U tom smislu, što će odmah prepoznati svatko tko je ijednom poslušao predavanje prof. Pažina, valja razumjeti pregršt bilježaka ispod teksta – njih čak 818 – koje autoru dobrim dijelom služe za isticanje problema i prijedlog puteva njihova rješavanja. Bez obzira na broj fusnota ne stječe se dojam da one opterećuju ili zagušuju glavni tekst, nego dolaze kao njegovo osvježanje i aktualizacija. I u tom koraku, *govoru kroz fusnote*, autor je dodatno razvio ono do čega mu je posebno stalo: treba razlikovati crkvenu *Predaju* koja je trajna i nepromjenjiva od drugih *predaja* koje

nastaju u određenim povijesnim kontekstima, ali se mogu mijenjati u novim okolnostima.

Čitajući djelo induktivnom metodom, slobodni smo istaknuti dvije činjenice na kojima Pažin snažno inzistira, a koje nas upozoravaju na dva problematična mjesta suvremene sakramentologije. Prva je izvorni raspored sakramenata Crkve. U patrističkoj teologiji ne nalazimo svjedočanstva o davanju potvrde izvan krštenja, što se počinje događati rastom Crkve te odredbom da je djelitelj sakramenta potvrde biskup, a krštenja svećenik. Do 13. st. redovito su krizmana neka djeca. Benedikt XIV. (+ 1758.) čak je osudio običaj u nekim zemljama da se krizma odgađa do 12. godine, držeći da je prikladna dob za njezino primanje 7. godina jer se tada uporabom razuma ulazi u borbu života, za što je vjerniku potrebna posebna milost koju do tada nije trebao. S Pijom X. od 1910. godine nastaje bitna promjena – pričest se počela podjeljivati u 7. godini, a potvrda kasnije, u 12. ili 14. godini, upravo u dobi kad se prije primala prva pričest. Na II. vatikanskom saboru glasovi za povratak na izvorniju praksu ostali su usamljeni. Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska odredila je da se potvrda redovito prima u dobi od 16. do 18. godine. »U današnjim službenim knjigama vidimo određenu nedosljednost. U svim se službenim tekstovima brižno pazi da se sačuva drevni redoslijed: uvijek se govori prvo o krstu, zatim o potvrdi, pa onda o euharistiji. Najbolji primjer

nalazimo u *Redu krštenja* (...) Međutim, očito je da svi službeni dokumenti pretpostavljaju drevni redoslijed (krst-potvrda-euharistija), ali nakon mnogih 'ipak', praksa je drukčija. Pripomenimo također da je ova drukčija praksa započela tek s Pijom X. početkom 20. stoljeća.« (70-71.) Pažin ne propušta iznijeti prijedlog vrijedan promišljanja: »Liturgičarima se rješenje čini jednostavno. Kao prvo, trebalo bi očuvati izvorni redoslijed (krst-potvrda-euharistija). To bi onda u praksi značilo da se potvrda podjeljuje u 7. godini života i u istom slavlju i euharistija. Nakon toga bi slijedila sustavna kateheza, pa bi onda u 15. ili 18. godini mladi kršćanin pred zajednicom svečano ispovjedio vjeru, pri čemu bi se slavio za njih sakramental poslanja.« (74.)

Druga činjenica na kojoj se inzistira u ovom udžbeniku jest važnost inkulturacijske prilagodbe prijevoda pojedinih obrednika Crkve. Kod gotovo svih sakramenata, a osobito zorno kod sakramenta ženidbe, Pažin ne skriva svoje čuđenje i rezignaciju nad, kako on kaže, »uskoćom« sadašnjih prijevoda obrednika na naš jezik. Sadašnji prijevodi, odnosno službena izdanja, uvelike zanemaruju našu tradiciju i ne pokazuju se otvorenima za nove prilagodbe, već donose puke prijevode, često suhe i hladne formulacije koje već same po sebi odudaraju i od duha hrvatskoga jezika. Istina, mnogih elemenata nema u tipskim izdanjima, ali prethodne napomene obrednika redovito potiču stvaranje posebnih obreda koji uvažava-

vaju mjesnu predaju i vode se načelom inkulturacije. Zato valja interdisciplinarno i ozbiljno istražiti i proučiti koji su to naši »hvalevrijedni običaji« te predložiti što bi se moglo ugraditi u prijevode tipskih izdanja. Uz to treba biti pozoran i spram prikladnosti samih izdanja obrednika kako se pojedini dijelovi obreda, zbog često nepraktičnoga smještaja unutar obrednika, ne bi jednostavno ispuštali i zaobilazili. U tom kontekstu Pažin poseban naglasak stavlja na Obrednik blagoslova: »Obrednik je blagoslova na latinskom jeziku bio zapravo predviđen samo kao uzorak. Biskupske su konferencije trebale taj tekst ne samo prevesti nego obogatiti hvalevrijednim običajima koji bi se dobro uklapali u pojedine blagoslove, a koji se ne bi protivili kršćanskome duhu i ne bi poticali na praznovjerje. To praktički znači da su biskupske konferencije pozvane *preraditi* tu liturgijsku knjigu i prilagoditi ju svojoj Crkvi. Tako bi blagoslovi u svakom pojedinom narodu trebali izražavati duh toga naroda: ta bi knjiga onda predstavlja dobar primjer *inkulturacije*. Nažalost, hrvatska su izdanja tek puki prijevod latinskog predloška uz neke manje prilagodbe.« (306.) Zato je potrebno što hitnije izdati vlastiti obrednik – što propisuje i 2. biskupijska sinoda đakovačka i sri-

jemska – zaključuje Pažin i podsjeća da je 1929. godine u Zagrebu objavljeno hrvatsko izdanje Rimskoga obrednika, a samo četiri godine poslije, 1933. godine, Đakovo je objavilo svoj službeni obrednik.

Ovaj kvalitetni udžbenik još jednom potvrđuje da se njegova kvaliteta temelji na stručnosti nastavnika, posebno na njegovoj posvećenosti materiji i ciljevima obrazovanja. Svojom osobnom i profesionalnom posvećenošću liturgijskoj sakramentologiji Pažin je pronašao pravi omjer sustavnoga prikaza i aktualizacije, pravi spoj teorije i prakse. Tako je dao poseban doprinos obrazovnom procesu, ali je i potvrdio ulogu nastavnika teologije kao korektivne spone između teologije kao znanosti i pastoralna kao djelovanja. Dakako, ovaj udžbenik nije sam sebi svrha. On je upućen nama kako bismo se upoznali ili kako bismo se podsjetili na povijesni razvoj, najvažnije izvore te teološke sadržaje sakramenata i blagoslovina te kako bismo se povelili za smislenim promjenama koje će doprinijeti tomu da Kristova otajstva spasenja još plodnije izgrađuju Katoličku Crkvu. U tom smislu ovaj je udžbenik važno referentno mjesto za naše teološko-pastoralno podneblje.

Boris Vulić